

Gouda in 1832

Het jaar van de invoering van het kadaster

Nico Habermehl

In 1832 kwam de Kadastrale Atlas Gouda tot stand, die 170 jaar later in een handzame uitvoering, voorzien van een inleiding en achttien kaarten, door de Historische Vereniging Die Goude als deel 29 in de reeks Bijdragen is uitgegeven. Dit artikel, een bewerking van de op 20 januari 2003 voor de leden van Die Goude gehouden lezing ter gelegenheid van de heruitgave van de Kadastrale Atlas, schetst een beeld van het leven te Gouda in 1832, waarbij achtereenvolgens de Kadastrale Atlas, het stadsbeeld, de bevolking, de besmettelijke ziekten pokken en cholera, de middelen van bestaan, de zorg voor de minder bedeeden, het onderwijs, de religie en tot slot de weersomstandigheden de revue passeren.

Kadastrale Atlas

De invoering van het kadaster vond in 1832 plaats met als doel een uniforme heffing van de grondbelasting mogelijk te maken en de rechtszekerheid van onroerend goed te bevorderen. Evenals in andere gemeenten werd in Gouda een volledige administratie van grond en gebouwen aangelegd. Deze bestond uit gedetailleerde kaarten met daarop alle percelen ingetekend (de zogenaamde minuutplannen) en twee registers van respectievelijk percelen en eigenaren.

Nadat in 1827 de gemeentegrenzen waren vastgesteld, werd Gouda een jaar later in vijf kadastrale secties verdeeld: A (de Cingels), B (het Stadserf), C (de Markt), D (het Proveniershuis) en E (de Korteakkers). Burgemeester en wethouders hadden in het proces-verbaal expliciet laten opnemen dat de vijf secties uitsluitend dienden tot leidraad voor het kadaster, aangezien zij hechtten aan de bestaande wijkindeling. Vervolgens waren de percelen in kaart gebracht, de eigenaren opgespoord en de taxaties verricht. De verzamelde gegevens werden in registers opgetekend.

Eind augustus 1832 liet de gouverneur van Zuid-Holland burgemeester en wethouders van Gouda weten dat de kadastrale kaarten gereed waren en tussen 15 september en 15 oktober in Den Haag konden worden afgehaald bij ingenieur-verificateur (toezichhouder) J.H. Kips. De tekeningen, aldus de gouverneur, moesten 'als het eigendom der gemeente behoorlijk (...) worden bewaard en wel op zodanige wijze dat dezelve niet worden gekreukt, gevouwen of gevlekt'. Dankzij deze kaarten weten wij thans precies hoe Gouda er in 1832 uitzag en wie de eigenaren van het onroerend goed waren.

Een stad in verval

Gouda leek in 1832 nog in alles op een middeleeuwse stad, zij het een stad in verval. De muurtorens, eens de trotse wachters langs de stadsmuren waren reeds verdwenen, evenals een deel van de stadsmuren zelf, maar de stadspoorten stonden er nog in volle glorie. Het inzicht dat zonlicht en buitenlucht beter was dan de bedompte stadslucht speelde bij de afbraak van de vestingwerken zeker een rol. Doorslaggevend waren evenwel de hoge onderhoudskosten die de instandhouding van de muren en torens met zich meebrachten. Dat de stadspoorten in 1832 nog volledig in tact waren, kwam omdat zij als gevangenis dienst deden. Bovendien werd nog steeds poortgeld geheven en wilde het stadsbestuur deze inkomsten niet missen. Op de vrijgekomen ruimten waren groenvoorzieningen aangelegd. Ook veel dijken, grachten en singels waren met lindes en iepen beplant.

De Tiendewegspoort. Bron: SAHM.

Een belangrijk deel van de straten was verhard en voorzien van straatnaamborden. 's Avonds zorgde een beperkt aantal ouderwetse raapolielantaarns voor een bleke verlichting. De belangrijkste straten hadden hardstenen stoepen langs de gevels van de woningen, veelal voorzien van palen en siersmeedwerk. Een fraai voorbeeld is de in 1831 voor een bedrag van 400 gulden aangelegde stoep van blauwe zerken met kettingen tussen de stoeppalen langs de dat jaar gerenoveer-

de voorgevel van het Willem Vroesenhuis. Langs deze stoepen lagen de voetpaden van smalle stroken hardgebakken klinkers, meestal ijsselstenen. De brede middenstrook, de eigenlijke rijweg, was bestraat met grote keien. Tussen de rijweg en de voetpaden was geen niveauverschil, wel tussen de voetpaden en de stoepen. Een belangrijke verkeersregels was dat de wagens, karren en sleden niet op de voetpaden mochten rijden. Ook gold een maximumsnelheid: stapvoets.

De Kadastrale Atlas maakt melding van in totaal 2.736 huizen. Het gemiddeld aantal bewoners per huis zal, uitgaande van zo'n 13.000 inwoners, 4,7 hebben bedragen. Op een willekeurige bezoeker zal de stad een verwaarloosde indruk hebben gemaakt. Veel kleine, overwegend slecht onderhouden huizen, afgewisseld door ambachtelijke bedrijfjes, winkels en herbergen bepaalden het stadsbeeld. De woningen bestonden meestal uit een brede en een smalle beuk. In de brede beuk bevonden zich de kamers en suite en in de smalle beuk de gang, de trap en de keuken.

Veel veranderde het stadsbeeld in 1832 niet. Het stadhuis kreeg eigentijdse schuiframen en de luiken werden verwijderd, terwijl de in 1831 uitgebrande molen 't Slot, gelegen op de fundamenten van een toren van het voormalige kasteel, werd herbouwd.

Ingrijpend was de aanleg van een nieuw kerkhof even buiten de stad. Afgezien van de gestorven joden, die op een begraafplaats aan de Boelekade hun laatste rustplaats kregen, werden tot 1832 de overleden Gouwenaars begraven in de Sint-Janskerk of op het daarachter gelegen kerkhof. Hiermee was het stadsbestuur in overtreding omdat in 1827 door de minister van Binnenlandse Zaken was bepaald dat vanaf 1829 geen begravenissen binnen de bebouwde kom meer mochten plaatsvinden. De aanleg van een nieuwe begraafplaats betekende een zware last voor het Goudse stadsbestuur dat toch al slecht bij kas zat. Bovendien moesten de kerkvoogden van de Sint-Janskerk schadeloos worden gesteld voor het verlies van het begraafrecht. Uiteindelijk koos het stadsbestuur voor een stuk grond van 10 hectare, gelegen aan de Solonskade, en richtte dat in tot kerkhof. In 1830 was het terrein gereed, inclusief een gebouw bij de entree, dat twee ontvangstruimten en een lokaal voor eventuele schijndoden bevatte. Vervolgens was het wachten op een goedgekeurd reglement. Pas in 1832 was het zover, maar nog voordat het reglement op 1 november van dat jaar in werking trad, brak de cholera uit en werden de slachtoffers op het nieuwe kerkhof begraven.

Dalend aantal inwoners

In 1832 telde Gouda rond de 13.000 inwoners. Dat jaar werden 453 kinderen geboren,

maar stierven 668 Gouwenaars, per saldo een forse terugloop van meer dan 200 inwoners. Of dit verlies werd gecompenseerd door een migratie-overschot is onbekend, maar waarschijnlijk is dit niet. De belangrijkste oorzaak van het hoge sterftecijfer waren de pokken en de cholera, die Gouda in 1832 teisterden. Gelukkig waren er ook mensen die aan de toekomst bouwden: 66 paren traden dat jaar in het huwelijk.

Hoewel het moeilijk is de volksaard te beschrijven, hebben enkele Gouwenaars zich toch daaraan gewaagd. Stadsgechiedschrijver C.J. de Lange van Wijngaerden omschrijft zijn stadgenoten als vrolijke mensen die op straat zongen, bij een bruiloft op de houten bruggen dansten en verder dol waren op straatfeesten. Als zeevarend volk bezochten zij graag de vele kroegen die de stad telde en waren daarbij verzot op het uitwisselen van nieuwtjes. Daarentegen toonden zij zich - aldus De Lange van Wijngaerden - weinig eerzuchtig en hielden zich nauwelijks bezig met wetenschappelijk werk. Positief was in zijn ogen dat de Gouwenaars zich niet lieten verleiden tot buitensporigheden.

Stadsdoctor W.F. Büchner vond dat de Gouenaar zich van andere landgenoten onderscheidde door zijn netheid in huis en op straat, taal en gehechtheid aan zijn geboortestad. Hij voelde zich bovendien - aldus de stadsdoctor - nauw verbonden met familieleden en vrienden. Wanneer dat nodig was, hielpen de inwoners elkaar. De beste voorbeelden daarvan werden volgens Büchner in de arme buurten aangetroffen. Goedhartigheid en zachtzinnigheid waren algemene karaktertrekken die hij zijn stadgenoten eveneens toedichtte. Zelfs als het op een twistgesprek uitdraaide, kwam het volgens hem zelden tot gewelddadige woede-uitbarstingen. Toch liet de arts zich niet op alle fronten lovend uit over zijn stadgenoten. De Gouenaar was dan wel vrolijk van aard, maar overmatig drankgebruik leidde al snel tot buitensporigheden. Ook lichtzinnigheid, waaronder hij het leven bij de dag verstond, kwam nogal eens onder de Gouwenaars voor.

De mogelijkheden voor de Gouwenaars om het eentonige bestaan te doorbreken, waren beperkt. Koffiehuizen, herbergen en de talrijke kroegen boden de mogelijkheid de dagelijkse zorgen een tijdje te vergeten. Vooral de sterke drank vloeide rijkelijk in Gouda. Voor de middenstanders deed sociëteit Vredebest, gehuisvest in het pand Markt 2, dienst als ontmoetingscentrum. Hoogtepunt van vermaak was de jaarlijkse kermis die in de maand juli werd gehouden. De kramen die met hun attracties op de Markt rond het stadhuis stonden opgesteld, boden allerlei soorten vermaak: van de dikste vrouw ter wereld, de boeienkoning, de kop van Jut tot het kalf met twee koppen. Tot grote teleurstelling van veel Gouwenaars werd in 1832 vanwege het dreigende cholera-gevaar de kermis afgelast. Voor P. Verzaal, die een huis aan de Botermarkt van de stad huurde, was dit aanleiding het stadsbestuur te verzoeken versoond te blijven van het betalen van de huur vanwege de gederfde inkomsten. Het verzoek werd afgewezen omdat het pand als particulier woonhuis was verhuurd en de stad niet verantwoordelijk was voor de nering die de huurder daarin wenste uit te oefenen.

Dr. Willem Frederik Büchner. Bron: SAHM.

Stadsbestuur

Het dagelijks bestuur van Gouda was in handen van burgemeester A. van Bergen, die in 1831 de verdienstelijke L. van Toulon was opgevolgd, en twee wethouders en een Raad. Burgemeester en wethouders, die enkele malen per week vergaderden, vormden het dagelijks bestuur van de stad. Zij voerden de stedelijke keuren en verordeningen uit, beheerden de stedelijke kas, onderhielden de gebouwen en andere eigendommen van

de stad, handhaafden de orde, zorgden voor huisvesting van de in Gouda gelegeerde soldaten, hielden toezicht op de publieke gods- en weeshuizen en op de bank van lening, en voerden de burgerlijke stand.

De zeventien leden van de Raad werden aangewezen door een kiezerscollege, benoemd door de tot het stemrecht bevoegde ingezetenen. De leden van de Raad werden voor het leven benoemd. Voorzitter van de Raad was de burgemeester. De Raad ontwierp de stedelijke keuren en verordeningen, was verantwoordelijk voor de benoemingen en stelde de begroting op. Uit de Raad werden commissies aangesteld, belast met een onderzoek of de behandeling van een zaak waartoe was besloten. Besluitvorming geschiedde bij meerderheid van stemmen. De burgemeester was verplicht de Raad ten minste viermaal per jaar bijeen te roepen. Verder vergaderde de Raad 'zoo dikwijls als de zaken het mogten vereischen'. Ook Büchner was lid van de Raad.

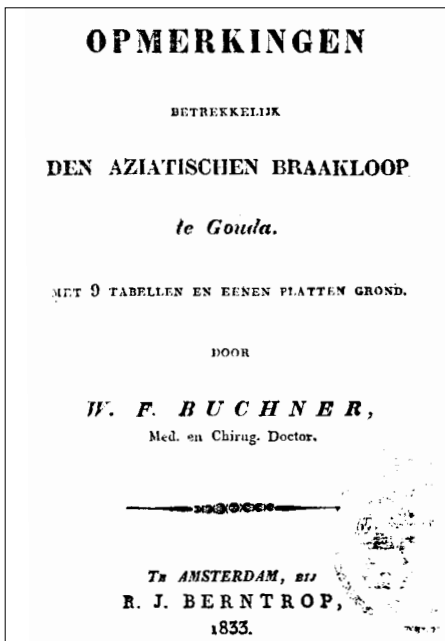
Pokken en cholera

In de eerste helft van 1832 werd Gouda geteisterd door een pokkenepidemie, die het daaraan voorafgaande jaar was uitgebroken. Pokken was een besmettelijke en daardoor gevreesde ziekte, die zonder tegenmaatregelen weinig mensen ongemoeid liet en vaak zijn onuitwisbare sporen naliet. Twaalf tot veertien dagen nadat de infectie door de inademing van het virus had plaatsgevonden, kreeg de patiënt koorts, pijn in hoofd, buik en rug en ontstonden de beruchte blaasjes die verantwoordelijk waren voor het pokdalige uiterlijk. In dat stadium was de patiënt buitengewoon besmettelijk. Dankzij Büchner, die sedert 1802 veel vaccinaties met het koepokvirus had verricht, bleef het sterftecijfer onder de slachtoffers beperkt. Van de 311 besmette personen die hij in 1831 en 1832 behandelde, overleden er 'slechts' 35.

Inmiddels werd Gouda door een andere besmettelijke ziekte bedreigd. De cholera, een acute en uiterst besmettelijke darmziekte, rukte vanuit Oost-Europa langzaam maar zeker op naar het westen en naderde in 1831 ons land. Vandaar dat Büchner de Raad

op 22 februari 1832 voorstelde een commissie te vormen om maatregelen te treffen voor het geval de cholera in Gouda zou uitbreken. De commissie die, gelet op het dreigende gevaar, snel tot stand kwam, bracht al op 17 april uitgebreid verslag uit aan de Raad. Uitgaande van 12.000 inwoners was de veronderstelling dat 300 mensen zouden worden aangetast. De duur van de epidemie stelde de commissie op drie maanden en een ziektegeval op gemiddeld acht dagen. Er zouden zo'n 23 patiënten per week zijn, waarvan de verwachting was dat de helft zou sterven, zodat circa elf personen verpleegd moesten worden. In de nauwkeurige opgave is de hand van Büchner, met zijn gevoel voor statistiek, duidelijk voelbaar.

De commissie stelde de Raad voor enkele lokalen in te richten om daar de choleralijders te verplegen, elk voorzien van een mannen- en vrouwenafdeling. De bewoners van besmette huizen waren verplicht een bordje met het opschrift 'braakloop' aan de voorgevel te bevestigen. Gestorven choleralijders moesten buiten de stad worden begraven. Nadat de Raad de voorstellen had goedgekeurd, werd de commissie belast met de uitvoering ervan. Een probleem vormde het vinden van geschikte gebouwen om de choleralijders te verplegen.

Titelblad van W.F. Büchner, Aanteekeningen en opmerkingen betreffende den Aziatischen braakloop te Gouda (Amsterdam 1833).

Uiteindelijk werd de Kazerne aan de Varkenmarkt tot hospitaal bestemd. Niet iedereen was hiermee gelukkig. Kostschoolhouder J. Schouten bijvoorbeeld verzocht burgemeester en wethouders naar een andere locatie uit te zien omdat het hospitaal vlak bij zijn woning en kostschool lag. Ook andere omwonenden tekenden bezwaar aan. Zij vonden weinig gehoor bij de stadsbestuurders om de simpele reden dat een alternatief ontbrak. Op 3 augustus constateerde Büchner het eerste geval van cholera bij de 34-jarige pijpmaakster R. Broeders, moeder van twee kinderen en in verwachting van de derde. Hij stelde alles in het werk de patiënte in leven te houden. Zijn inspanningen waren tevergeefs. Na twee dagen baarde zij in bewusteloze toestand een dood kind en overleed zelf korte tijd later. In de avond van de vierde augustus werd bij twee kinderen cholera geconstateerd. De inderhaast geboden hulp mocht ook hier niet baten. Beide kinderen overleden binnen een tijdsbestek van twaalf uur. Op 9 augustus konden de eerste twee zieken, een echtpaar, in het hospitaal worden opgenomen. Ook het 309 man tellende garnizoen en de 190 gevangenen in het Tuchthuis werden door de braakloop getroffen. Door de doctoren te verplichten dagelijks opgave te doen van het aantal patiënten bleef de commissie exact op de hoogte van het verloop van de ziekte. De epidemie woedde kort, maar hevig. Op 7 december werd de laatste patiënt uit het hospitaal ontslagen. De cholera tastte 264 mensen aan, van wie er 116 stierven. Van het ene op het andere moment sloeg de ziekte, die gepaard ging met heftige diarree en braken, eindigend in spastische spiertrekkingen, toe. De patiënt kreeg blauwe kringen rond de ogen, de huid werd bleek en de nagels blauw. Koud zweet bedekte het lichaam en binnen een paar uur kon de zieke overleden zijn. Het aantal mannelijke en vrouwelijke patiënten was gelijk: 132. Wel stierven er meer mannen: 67, dan vrouwen: 49. Voornamelijk mensen van middelbare leeftijd werden door de cholera getroffen. De meeste patiënten waren afkomstig uit de arme woonwijken: het noorden en oosten van de stad.

Teruglopende economie

G.K. van Hogendorp, de man die de aanzet gaf tot de bevrijding van de Fransen in 1813, bezocht Gouda in 1819. De buitenkant van de stad vond hij door de groene wallen, de bomen en het heldere water van de singels aantrekkelijk. Maar inwendig verkeerde Gouda volgens hem in staat van verval. De bloei van de pijpenfabrieken en pottenbakkerijen was voorbij. De mensen die hierin hun brood verdienden, hadden nog maar een 'gering' bestaan. Hij nam veel ellende waar, zelfs enkele uitgehongerde lichamen.

Voor het vaststellen van de bedrijvigheid in Gouda is de Kadastrale Atlas een belangrijke bron. Opvallend is de vermelding van het grote aantal kleimolens. Gouda was de enige plaats in Zuid-Holland waar deze molens voorkwamen. Verder zijn de vele lijnbanen, de potten- en pijpmakerijen en de drie kaarsenmakerijen kenmerkend voor Gouda. Dat in 1832 nog weinig eisen aan het milieu werden gesteld, blijkt uit het feit dat een leerlooierij en een zeepziederij binnen de stadsmuren lagen. Deze fabrieken zorgden ongetwijfeld voor veel stankoverlast. Een wellicht iets aangenamer geur zullen de twee bierbrouwerijen en de likeurstokerij hebben verspreid.

De verschillende eigenaren van onroerend goed oefenden in totaal ruim tweehonderd beroepen uit. Veelvoorkomende beroepen waren: winkelier, koopman, pijpenmaker, pottenbakker, touwslager, garensponner, schipper, timmerman, metselaar, broodbakker, tapper en schoenmaker. Kleinschalige nijverheid domineerde dus het Goudse economisch leven. Daarnaast was er een omvangrijke middenstand. Dit beeld wijkt weinig af van dat in eerdere eeuwen. Werkelijke veranderingen traden in de Goudse economie treden pas na 1850 op.

Datzelfde kan worden gezegd voor de binnenvaart, samen met de nijverheid de economische pijlers waarop Gouda rustte. De duizenden schepen die de stad in 1832 passeer-

den, zorgden voor de nodige bedrijvigheid. De wachttijd tijdens het schutten werd gebruikt voor het doen van inkopen, terwijl eventuele schade werd hersteld bij een van de scheepswerven. Gouda deed niet alleen dienst als doorvoerhaven, maar was tevens marktplaats. Naast de weekmarkt met een vooral regionale betekenis, kende Gouda een jaarmarkt met luxe producten die door mensen uit alle delen van het land werd bezocht. Deze markt, die eind juli werd gehouden, viel samen met de jaarlijkse kermis.

Console met weeshuisjongen, te zien in het voormalige Weeshuis (nu Openbare Bibliotheek) aan de Spieringstraat. Bron: SAHM.

Zorg voor wezen, zieken en bejaarden

Door de hoge sterfte verloren veel kinderen op vaak jonge leeftijd hun ouders. Veelal werden zij in het gezin van een familielid opgenomen of door het stadsbestuur tegen een vergoeding bij particulieren besteed. Ook konden de kinderen in het Verenigd Wees- en Aalmoezeniershuis aan de Spieringstraat worden geplaatst. Het bestuur van het weeshuis was in handen van een college van regenten. Zij bepaalden welke kinderen op basis van het reglement een plaats in het weeshuis kregen toegewezen. De dagelijkse leiding was in handen van een weeshuisvader en -moeder. Over de gang van zaken in 1832 is weinig bekend omdat de regenten verzuimden notulen te maken. Zo rond de vijftig weeskinderen zullen het

gebouw hebben bevolkt. Zij moesten zich strikt aan de vele regels houden. Rond 1832 kampten de regenten met geldgebrek. Door veel rekeningen onbetaald te laten, wisten zij de sluiting van het weeshuis te voorkomen. Later werden de rekeningen met geleend geld alsnog voldaan.

Zieken werden normaliter thuis verpleegd. Indien dat niet mogelijk was, bijvoorbeeld door geldgebrek, kon bij de stadschirurg om opname in het Catharinagasthuis worden aangevraagd. Begin 1832 bevolkten circa zestig mensen het gasthuis, inclusief zo'n zeven personeelsleden. Naast patiënten met een acute aandoening waren er veel chronisch zieken. Zij hielden vaak jarenlang een bed bezet. Daarnaast was er nog een beperkt aantal proveniers, die weliswaar voor de broodnodige inkomsten zorgden, maar ook veel aandacht vroegen. Arme mensen met een ernstige aandoening, waaraan het gasthuis zijn bestaansrecht ontleende, kregen daardoor niet altijd de vereiste aandacht. Het gasthuis telde twee zalen waar mannen en vrouwen afzonderlijk werden verpleegd. De zieken lagen in bedsteden achter dikke gordijnen. Dagelijks werden ze door de stadsdoctor bezocht en ontvingen op zijn voorschrift gratis medicijnen uit de stadsapotheek. Een binnenvader- en moeder hadden in het gasthuis de dagelijkse leiding. Het dweilen van de ziekenzalen, het legen van de potten, het opschudden van de bedden en het wassen van de zieken gebeurde door de dienstboden. Vanwege het grote aantal patiënten in de maanden dat de cholera toesloeg, werden zij door vier verpleeghulpen bijgestaan.

De meeste Goudse bejaarden woonden thuis of bij hun kinderen. Voor hulpbehoevende bejaarden die niet over familie beschikten, kende Gouda verschillende voorzieningen. Zo telde de stad een groot aantal hofjes, opgebouwd volgens het geëigende stramien: een fraai portaalgebouw dat veelal werd verhuurd met daarachter een aantal kleine huisjes, geschaard rond een gemeenschappelijke tuin. Hier woonden overwegend arme bejaarde vrouwen die nog enigszins voor zichzelf konden zorgen. Daarnaast was er het

Willem Vroesenhuis achter de Sint-Janskerk voor bejaarde mannen en het Elisabethgasthuis aan de Kleiweg voor oude vrouwen. De bewoners van deze voorlopers van de huidige verzorgingstehuizen waren aan strikte regels gebonden en kenden weinig of geen privacy. Veel aandacht was er voor het uiterlijk van de gebouwen. Het Willem Vroesenhuis bijvoorbeeld zag er in 1832 na een ingrijpende verbouwing voor die tijd uiterst modern uit. Wie het zich financieel kon veroorloven werd provenier (kostkoper) in het Leproos- of Proveniershuis aan de Hoge Gouwe. Hier genoten de bejaarden veel meer vrijheid en werden met meer respect behandeld dan in de beide andere tehuizen.

Onderwijs

Veel kinderen volgden in 1832 onderwijs aan de armenschool, gevestigd in een oud gebouw van het voormalige Heilige Geestweeshuis aan de Spieringstraat. De armenschool was gratis toegankelijk voor kinderen van onvermogenende ouders in de leeftijd van 7 tot 15 jaar. Les werd zowel 's morgens, 's middags als 's avonds gegeven. De schooltijden werden vastgesteld in overleg met de commissarissen van de pijpenfabrieken en de lijnbanen, waar veel kinderen werkten. Kinderen die - tegen betaling - les op een bijzondere school kregen, waren beter af. Voor welgestelde meisjes was er de dag- en kostschool van A.B. van Meerten-Schilperoort en haar dochters. Zij was een intelligente en actieve vrouw die zich, naast haar taken als moeder van een huisgezin en echtgenote van een predikant, met woord en daad inzette voor de verbetering van het onderwijs en de opvoeding van meisjes en jonge vrouwen. Haar leerlingen waren dan wel afkomstig uit de hoogste stand, maar ook voor de minder bedeeden had zij oog. In 1832 bijvoorbeeld bezocht zij wekelijks de circa tachtig vrouwen die in het Tuchthuis aan de Groeneweg gevangen zaten. Zij stelde zich ten doel hen weer een plaats in de samenleving te geven. Hiermee legde zij de basis voor de reclassering. Tot slot verdient de Latijnse School, gehuisvest in het voormalige Cellebroedersklooster aan de Groeneweg, te worden genoemd. Rector D. Willemier verzorgde hier samen met conrector J.D.H. Knackwoerst, tevens predikant van de Lutherse gemeente, de lessen. De Latijnse School vormde de vooropleiding voor de universiteit.

Anna Barbara van Meerten-Schilperoort (1778-1853). Bron: SAHM.

Religie

De hervormden kwamen bijeen in de majestueuze Sint-Janskerk, sedert de middeleeuwen het kerkelijk centrum van Gouda. Samen met de remonstranten, die in het achterste deel van een huis aan het begin van de Keizerstraat, en de Lutheranen, welke in de voormalige Sint-Joostkapel op de hoek van de Lage Gouwe en de Lange Groenendaal kerkten, vormden zij het protestantse deel van de Goudse bevolking, bij elkaar zo'n 68%.

De rooms-katholieke kerk telde in 1832 twee staties (een statie is een standplaats van een priester, tegenwoordig een parochie), in respectievelijk de kerk aan de Hoge Gouwe en de Gasthuiskapel aan de Oosthaven. Daarnaast was er de oud-katholieke statie Sint-Jan Baptist, waarvan de leden bijeenkwamen in de schuilkerk aan de Hoge Gouwe. De

rooms-katholieken en oud-katholieken tezamen waren goed voor zo'n 30% van de bevolking.

Een geheel eigen plaats in het kerkelijk leven namen de joden in. Zij kwamen bijeen in de synagoge aan de Turfmarkt. Het aantal joden in Gouda bedroeg zo'n 240, ofwel 2% van de Goudse bevolking.

De weersomstandigheden

Een jaaroverzicht zonder vermelding van de weersomstandigheden is niet compleet. Begin januari en een groot deel van februari was het winterweer. Er kon worden geschaatst, maar de binnenvaart, zo belangrijk voor Gouda, ondervond weinig hinder van het ijs. De zomer was vrij koel, terwijl de winter vroeg inzette. Op 8 november sneeuwde het bij temperaturen tegen het vriespunt. Vervolgens werd het zachter, gevolgd door een koude periode met maxima van enkele graden boven nul. Van 18 tot 24 november was het helder weer, daarna wisselvallig met hagel en onweer. Op 3 december trok een storm over de stad. Bij een harde oostenwind sloeg het aanhoudende zachte weer om. Daarna was het min of meer vorstig.

Büchner sprak dan ook van gematigde weeromstandigheden: geen buitengewone koude noch hitte, geen droogte noch vochtigheid. De wind waaide zoals gewoonlijk uit wisselende richtingen. Dankzij deze weersomstandigheden was de oogst goed met uitzondering van de boomvruchten. Wel maakte Büchner melding van vissen die gedurende de zomermaanden enkele malen bedwelmd boven kwamen drijven in de grachten, overigens een verschijnsel dat hij gedurende zijn dertigjarige verblijf in Gouda al vele malen had gezien.

Geraadpleegde literatuur

Abels, P.H.A.M., K. Goudriaan, N.D.B. Habermehl en J.H. Kompagnie (eds.), *Duizend jaar Gouda. Een stadsgeschiedenis* (Hilversum 2002).

Bontenbal, Adriana, 'De oude algemene begraafplaats in Gouda. Een onderzoek naar de geschiedenis van de eerste algemene burgerlijke begraafplaats aan de Vorstmanstraat', *Tidinge* 21 (2003) 19-29, 64-68.

Büchner, W.F., *Verslag van de epidemie der kinderpokken, gedurende de jaren 1831 en 1832 te Gouda waargenomen, benevens aantekeningen en opmerkingen betreffende de kinder- en koepokken* (Amsterdam 1833).

Büchner, W.F., *Aantekeningen en opmerkingen betreffende den Aziatische braakloop te Gouda* (Amsterdam 1833).

Büchner, W.F., *Bijdragen tot de geneeskundige topographie en statistiek van Gouda* (Gouda 1842).

Buisman, J., *Bar en boos. Zeven eeuwen winterweer in de Lage Landen* (Baarn 1984).

Denslagen, Wim, (ed.), *Gouda. De Nederlandse monumenten van geschiedenis en kunst* (Zeist en Zwolle 2001).

Habermehl, N.D.B. en R. Wybrands, *Kadastrale Atlas Zuid-Holland 1832: Gouda* (Alphen aan den Rijn 2002).

Hogeweg-de Haart, H.P., *Anna Barbara van Meerten-Schilperoort [1778-1853]* (Amsterdam 1956).

Lange van Wijngaerden, C.J. de, *Geschiedenis en beschrijving der stad Gouda* (2 dln., Amsterdam en Den Haag 1813 en 1817).

Loon, Marjo van, *Braakloop. Een vergelijking van het werk van de Goudse Cholera-commissie van '32/33 met dat van de Goudse Cholera-commissie van '48/49* Scriptie (Gouda 1986).

Geraadpleegde archivalia

Streekarchief Hollands Midden (SAHM), Secretarie-archief Gouda 1816-1920, inv.nr. 55, Notulen van de vergadering van de Raad 1831-1840.

SAHM, Secretarie-archief Gouda 1816-1920, inv.nr. 173, Notulen van de vergaderingen van burgemeester en wethouders (Kamerboek) 1832.

SAHM, Secretarie-archief Gouda 1816-1920, inv.nr. 1341, Reglement voor het bestuur der stad Gouda, 1824.

SAHM, Secretarie-archief Gouda 1816-1920, inv.nr. 1347, Jaarverslagen 1827-1850.